

РОЛЬ СИСТЕМИ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УСПІШНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

УДК 378.937

Князян М. О.

В статті висвітлюється роль системи ключових компетентностей у забезпеченні ефективності професійної діяльності вчителя. Розкрито сутність, напрями й характер впливу науково-пізнавальної, соціальної, комунікативної, полікультурної, інформаційно-технологічної, професійної компетентностей, а також компетентності саморозвитку на ефективність праці педагога.

РОЛЬ СИСТЕМЫ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСПЕШНОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА

Князян Марианна

В статье рассмотрены основные компетентности педагога. Выявлена функциональная роль научно-познавательной, социальной, поликультурной, коммуникативной, информационно-технологической, профессиональной и компетентности саморазвития в обеспечении успешности профессиональной деятельности учителя.

Ключевые слова: успешность профессиональной деятельности педагога, компетентность.

THE ROLE OF SYSTEM OF COMPETENCES IN THE ENSURING OF SUCCESSFUL PROFESSIONAL ACTIVITY OF TEACHER

Knyazyan Marianne

The basic competences of teacher are exposed in the article. The functional role of scientific, social, multicultural, communicative, informational, professional, competence of auto development in the ensuring of successful professional activity is considered.

Key words: the successful professional activity of teacher, competence.

Однією з найбільш актуальних проблем сучасності є забезпечення успішності професійної діяльності вчителя, оскільки це суттєво впливає на розв'язання таких пріоритетних завдань, як виховання молодого покоління, що здатне ефективно працювати, розвивати себе й вдосконалювати соціальне життя. Успішність педагогічної діяльності вчителя залежить саме від того, наскільки його учні можуть реалізувати власний потенціал в житті, бути конкурентоспроможними, виявити найкраще в собі задля примноження культурних цінностей нашої держави.

Аналіз як вітчизняного, так й зарубіжного наукового фонду свідчить, що деякі аспекти поданої проблеми розглядалися в таких напрямках: методологічні засади професійної діяльності вчителя (В. Андрущенко, А. Богуш, В. Гриньова, І. Зязюн, Е. Карпова, В. Кремень, З. Курлянд, С. Максименко, Н. Ничкало),

компетентнісний підхід до підготовки майбутніх педагогів (Н. Бібік, Н. Кічук, М. Князян, О. Овчарук, О. Пометун), система методично-організаційних засобів розвитку особистості студента (Є. Барбіна, В. Буряк, Г. Васянович, С. Литвиненко, В. Радул, С. Сисоева, Р. Хмелюк).

Втім, проблема виявлення залежності успішності професійної діяльності вчителя від сформованості системи його компетентностей залишається поза увагою науковців. У зв'язку з цим, метою статті є розкриття системи ключових компетентностей вчителя й виявлення її значення для забезпечення успішності професійно-педагогічної діяльності.

Дослідження наукових джерел (Н. Бібік, І. Зимняя, О. Пометун, О. Савченко, експерти програми DeSeCo та інші) свідчить, що прикінцеву ефективність фахівця в його особистісній та професійній життєдіяльності зумовлює рівень сформованості ключових компетентностей. Ми дотримуємося рекомендацій Ради Європи щодо необхідності виокремлення таких основних груп ключових компетентностей майбутнього вчителя, як науково-пізнавальна, комунікативна, полікультурна, соціальна, інформаційно-технологічна, професійна та компетентність саморозвитку.

Науково-пізнавальна компетентність забезпечує здатність особистості до автономного функціонування у полікультурному просторі та ефективної взаємодії з його об'єктами. Слід підкреслити, що окреслена автономність забезпечується знанням наукових методологій, парадигм та концепцій, а також їх системним багатоаспектним дослідженням. Пізнавальні та практичні вміння і навички науково-пізнавальної компетентності передбачають володіння набором стартових базових операцій, здатних еволюціонувати у професійній діяльності та забезпечувати тим самим саморозвиток фахівця. Саме ці вміння і навички визначають результативність когнітивного функціонування педагога. Своєрідність практичних умінь науково-пізнавальної компетентності полягає в тому, що вони носять характер пізнавальних умінь. З метою умовного виокремлення пізнавальних та практичних умінь до структури перших було віднесено розумові операції, що зумовлюють мисленнєвий процес як такий, а до структури інших – вміння, які презентують саморух пошукової активності: пізнавальні вміння (порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, класифікація, систематизація, узагальнення), практичні вміння (вибудова інформації у полідисциплінарні тематичні конструкти; утворення узагальної фрагментної сітки, що представляє собою траєкторію розгортання авторської концепції; зіставлення різних схем вирішення проблеми; визначення методологічної неповноти та концептуальної невідповідності у теоріях; створення таксономічної системи засобів розв'язання проблеми; категоризація системи власних позицій; аналіз потужності аргументів з різних точок зору; супроводжувальна рефлексія шляху мислення; нормативне самооцінювання (співвіднесення досягнутих результатів з еталонами та моделями)). Ставлення та мотивація як компоненти науково-пізнавальної компетентності передбачають насамперед виявлення зацікавленості до предмета пізнання, захоплення ним, прагнення розкрити всі аргументи, на базі чого розробити власну концепцію розв'язання задачі.

З огляду на окреслене вище, маємо змогу стверджувати, що роль науково-пізнавальної компетентності в забезпеченні успішності професійної діяль-

ності вчителя полягає в тому, що вона передбачає оволодіння мета-пізнавальними вміннями, котрі уможлиблюють широкий діапазон пошуку й використання знань, необхідних для розв'язання найрізноманітніших педагогічних проблем. Окрім цього, саме науково-пізнавальна компетентність має за основну мету формування тих пізнавальних процедур, котрі забезпечують розроблення й застосування педагогом ефективних інноваційних технологій.

Аналіз наукових джерел (І. Зимняя, Л. Лепіхова, С. Литвиненко, А. Мудрик, В. Радул) свідчить, що формування соціальної компетентності є одним з принципово важливих важелів соціогенезу особистості вчителя. Знання сфера особистості в контексті окресленої компетентності має відбивати високий рівень володіння інформацією про специфіку життєдіяльності особистості в суспільстві, а це, у свою чергу, охоплює знання про фактори соціалізації, серед яких виокремлюються мікрофактори (сім'я; навчально-виховні установи; громадські, державні, релігійні організації), мезофактори (засоби масової комунікації; регіональні умови (географічні, кліматичні, економічні, демографічні, культурні)), макрофактори (країна, суспільство, держава, етнокультурні умови), мегафактори (космос, планета, світ), агенти первинної та вторинної соціалізації, де до першої групи відносяться сім'я, друзі, вчителі, лікарі тощо, до другої – адміністрація школи або іншої установи, армія, міліція, церква, держава, засоби масової інформації. Окрім цього, є суттєвим володіння усім комплексом знань щодо устрою, функціонування та розвитку різних соціальних систем. Особливого значення набуває інформація щодо становлення демократичного суспільства, його цінностей та пріоритетів. Історичні, культурологічні, політичні аспекти проблеми розвитку соціуму, її антропологічні ракурси складають основу соціальної компетентності. З інформаційними аспектами тісно пов'язані пізнавальні вміння, роль яких полягає у забезпеченні оптимального характеру засвоєння знань, норм, культури, традицій, цінностей суспільства. На наш погляд, пріоритетною є самоосвіта особистості, вироблення нею індивідуально відповідних шляхів пізнання довкілля. Не менш важливим є самопізнання як соціальної істоти, визначення власних ресурсів (моральних, інтелектуальних, фізичних) у покращенні соціальної ситуації, у встановленні гармонійної взаємодії між членами суспільства, окремими групами та класами. Практичні вміння та навички соціальної компетентності є досить різноманітними: гармонізація соціальної взаємодії, встановлення справедливих взаємовідносин між членами суспільства на засадах взаємоповаги, чесності, високої моралі. Сюди відносяться також і вміння особистості мобільно діяти у соціумі, адаптуватися до різних ситуацій, виконувати різноманітні соціальні функції, співпрацювати з громадкістю. Оволодіння означеними вище компонентами соціальної компетентності суттєво впливає на характер соціальної зрілості молодого вчителя, що, як відомо (В. Радул), виступає показником соціального розвитку особистості педагога та забезпечує інтенсивність її соціальної взаємодії. Науковцями (І. Краснощок, В. Кущнір, О. Михайлов, В. Радул) підкреслюється, що найбільшу професійну вагу для вчителя мають такі якості його соціально-педагогічної зрілості, як емпатія, толерантність, терпіння, витримка, наполегливість, гуманне ставлення до дитини, здатність до активного впливу на її розвиток.

Отже, потенціал соціальної компетентності в досягненні успішності про-

фесійної діяльності є в тому, що забезпечується можливість розв'язувати задачі особистісного та професійного характеру з максимальним конструктивним впливом на соціальне середовище, розширювати в горизонтальному та вертикальному напрямках поле активно-продуктивної соціальної взаємодії особистості вчителя з представниками різних верств суспільства з метою його гармонізації на демократичних, правових, гуманістичних засадах.

Соціальна компетентність за своїми функціональними параметрами тісно пов'язана із комунікативною компетентністю, оскільки, як це було доведено (Т. Кошманова), здатність до конструктивного спілкування забезпечує ефективність соціалізації особистості. Пріоритетними компонентами комунікативної компетентності вчителя є знання мови (її правил та норм), етикету, культури, психології впливу на співрозмовника у міжособистісній взаємодії, оцінювання та прогноз особистісного розвитку партнерів як результату спілкування. Основу цієї компетентності складають два блоки пізнавальних умінь, а саме - концепціональний (аналіз проблеми та вибір мініпроблем, що уможливило їх більш детальне вивчення, дослідження теоретичних джерел з метою привласнення набутого досвіду, викристалізація власного бачення проблеми) та технологічний (вміння здійснювати орієнтовно-референтне, пошуково-референтне, узагальнювально-референтне, оцінно-інформативне, опановально-інформаційне, створювально-інформаційне читання). Практичні вміння і навички, що входять до складу комунікативної компетентності, віддзеркалюють мовний та мовленнєвий аспекти, де мовний аспект відбиває, як відомо (А. Богуш, Р. Мартинова, Г. Сагач), відповідність мовлення ustalеним у суспільстві мовним нормам: орфоепічним, граматичним, лексичним, стилістичним; мовленнєвий аспект концентрує певні комунікативні якості: доречність, логічність, правильність, точність, ясність, чистоту, виразність мовлення. Окрім означених вище якостей педагогічне спілкування вчителя передбачає володіння такими вміннями, як ініціювання спілкування, його підтримка й завершення; упровадження своєї стратегічної лінії; врахування компонентів ситуації спілкування; повнота вираження основних мовленнєвих функцій; самостійність говоріння; експромтність висловлювання; урахування норм мовленнєвого етикету (Г. Сагач). Ставлення як компонент означеної компетентності включає до своєї структури готовність особистості вступати до спільної комунікативної взаємодії з метою збагачення внутрішнього морально-духовного простору, розширення міжкультурного пізнання, посилення інтелектуальної інноваційності (як своїх, так й співрозмовників). У розрізі педагогічної комунікації провідною є також реалізація внутрішніх резервів партнера по спілкуванню (учнів, їхніх батьків, колег).

На основі дослідження компонентів комунікативної компетентності можемо стверджувати, що вона відзначається певною потужністю в забезпеченні успішності професійної діяльності, а саме - на рівні створення можливостей розв'язувати професійно-педагогічні та особистісні проблеми завдяки високому рівню розвитку культури спілкування, на рівні розширення контексту спілкування особистості фахівця, забезпечення її виходу (через безпосереднє іншомовне спілкування, друковані та електронні засоби інформації) у міжнародну сферу співробітництва, на рівні активізації у мовленнєвій взаємодії процесів самопізнання, самотворення, самовдосконалення.

Щодо ролі полікультурної компетентності у досягненні професійно-педагогічної успішності, слід наголосити, що ця компетентність передбачає набуття вчителем широкого діапазону знань, які можуть бути згруповані за основними напрямками соціально-історичної еволюції суспільства: економічні, політичні, правові, історичні, мистецтвознавчі, освітні, екологічні та інші. Ця система знань віддзеркалює провідні сфери життєдіяльності певного суспільства в діахронічному та синхронічному аспектах. Пізнавальними вміннями, що врегульовують процеси інтеріоризації окреслених сфер знань, виступають систематичність осмислення проблем, в них представлених, вербалізація варіантів їх розуміння, порівняння різних наукових ідей, аналіз їх інтерпретацій, поглиблене вивчення альтернативних підходів, багатовимірність конструювання засобів розв'язання культуроорієнтованих проблем. Вміння поглибленого пізнання наукової інформації мають бути доповнені вміннями конструювання виховних технологій, спрямованих на прищеплення в учнів ціннісного ставлення до різноманітних культурно-історичних феноменів, розвиток критичного мислення, естетичного смаку, прагнення до співучасті у культурній творчості людства. Серед практичних умінь є важливою розробка вчителем власної системи оптимізації навчального просування кожного учня в контексті мультиетнічного середовища з максимальним врахуванням накопиченого ним полікультурного досвіду. У цьому розрізі є доцільним забезпечення множинності педагогічних заходів, що надають можливість використання потенціалу культурної спадщини учнів задля виховання в них міжкультурного та міжетнічного взаєморозуміння, взаємоповаги, неупередженості. Серед цінностей та етичних норм полікультурної компетентності доцільно назвати гуманізм, відкритість до інших культур, поцінування своєрідності кожної з них. Означені цінності визначають ставлення особистості до проблем полікультуризму: це є сприяння розвитку культур різних етносів, забезпечення міжкультурного діалогу та полілогу, внесення свого вкладу у виховання неупередженості та терпимості до традицій, поглядів, звичаїв інших народів.

Таким чином, у аспекті сприяння успішності професійної діяльності полікультурна компетентність забезпечує вчителею поглиблення загальної ерудиції, розвиток здатності ефективно функціонувати в поліетнічному просторі, збагачувати систему знань і умінь національної та світової культури (економічного, правового, політичного, екологічного, мистецтвознавчого тощо характеру), що надає можливість фахівцю розширювати контекст своєї професійної творчості.

Структуру інформаційно-технологічної компетентності представлено такими аспектами: інформаційно-глобалізаційний, котрий концентрує уявлення про специфіку розгортання світового інформаційного простору, глобальні системи інформаційних комунікацій, інформаційні аспекти взаємовідносин особистості та суспільства, державну інформаційну політику; інформаційно-індивідуальний, який зосереджує знання про комп'ютерну техніку, новітні інформаційні технології, програмне забезпечення, інформаційні ресурси, інформаційні канали як засоби активізації пізнавальної діяльності. У цьому контексті пізнавальні вміння та навички охоплюють такі, як використання глобальної інформаційної мережі Інтернет для пошуку необхідної інформації

з різноманітних електронних джерел з її наступним критичним осмисленням; конструюванням ефективної аргументації; побудова за її допомогою творчих проєктів. До практичних умінь відносяться вміння впровадження інноваційних моделей навчання, розробки електронних підручників, наочних дидактичних схем, проєктів навчально-виховних заходів, проведення електронних наукових конференцій у режимі он-лайн тощо.

Принципово важливими положеннями, що визначають значущість інформаційно-технологічної компетентності в успішності професійної діяльності педагога, є такі: сприяння доступу фахівця до електронних носіїв інформації, озброєння його сучасними інформаційними технологіями розв'язання проблем на рівні концептуалізації, проєктування та втілення найбільш ефективних варіантів розв'язання задач; можливість застосування знань та умінь, що входять до структури цієї компетентності та які визначають інноваційну культуру особистості в будь-якій сфері життєдіяльності педагога; активізація аналітичного, критичного, рефлексивного мислення (при аналізі наукового матеріалу), творчих умінь у конструюванні власних проєктів навчального процесу, розвиток духовної, інтелектуальної, емоційно-мотиваційної сфер особистості через забезпечення доступу до найновітніших досягнень світової культури.

Значення професійної компетентності в забезпеченні успішності педагогічної діяльності вчителя важко переоцінити. Діапазон знань і практичних умінь професійної компетентності є надзвичайно широким. На наш погляд, у зв'язку з тим, що особливістю професійно-педагогічної діяльності є встановлення контакту з іншими людьми, з одного боку, та поглиблене рефлексивне вивчення свого професійного «Я» – з іншого, є доцільним систематизувати знання та вміння у такі групи узагальненого характеру: інтерперсональні (налагодження позитивної педагогічної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу на засадах розкриття та розвитку найкращих людських якостей, інтелектуально-творчих ресурсів, прагнень до самоактуалізації партнерів по професійній діяльності), інтраперсональні (визначення власного потенціалу у професійному зростанні; самоусвідомлення тих педагогічно-креативних полей, де особистість може себе виявити як професіонал; постійне самоосмислення свого руху в самоактуалізаційному процесі, саморегуляція та самооблізація). Пізнавальні вміння й навички професійної компетентності охоплюють пошук недостатньої для повноцінного розгортання педагогічної діяльності інформації. Це є конструювання інформації за певними тематичними сегментами, вибір з неї найбільш відповідної, використання її згідно з обраною методологічною парадигмою. Ці інформаційні поля можуть знаходитись у сфері науково-теоретичних досліджень, педагогічного досвіду вчителів-новаторів, результатів власного спостереження, експериментування та рефлексивного осмислення результатів педагогічної праці. Серед тих категорій ставлень, цінностей, мотивів, які є іманентними професійній компетентності, доцільно назвати любов до своєї професії, прагнення збагатити існуючий практичний досвід та наукову теорію, інтерес до педагогічної інноватики, почуття відповідальності за успіх педагогічної справи, прагнення до продуктивного співробітництва в соціально-диверсифікованому світі.

Отже, професійна компетентність відзначається не абиякою потужністю в досягненні успішності діяльності вчителя: вона забезпечує виховання активно-діяльницького інтересу до педагогічної професії, формування всього комплексу професійно орієнтованих знань, спрямовує на дослідження інноваційного педагогічного досвіду, на налагодження позитивної педагогічної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу та визначення власного потенціалу в професійному зростанні.

Не менш важливою є і компетентність саморозвитку в забезпеченні успішності педагогічної діяльності. Так, система знань компетентності саморозвитку охоплює знання сутності та засобів самопзнання, самовиховання, самоактуалізації, специфіки їх втілення у безпосередню практичну роботу з огляду на особливості професійної підготовки вчителя. Пізнавальні вміння та навички спрямовані на здобуття інформації «про світ» (визначення того, які теоретичні знання та який практичний досвід мають бути досліджені задля ефективного саморозвитку, які засоби (стратегії, техніки, методи) саморозвитку є оптимальними у конкретних умовах професійної підготовки) та «про себе» (розкриття своїх потенціальних можливостей у процесі самодіагностики, виявлення спектру особистісних рис, які є доцільним розвивати, аби оптимізувати власну професійну діяльність). Система практичних навичок компетентності саморозвитку включає вміння динамічно мобілізувати й застосовувати накопичені знання як засіб професійного самоствердження, усвідомлювати якість свого саморуку як професіонала, виявляти проблеми, що заважають перспективному самоздійсненню, мобільно коригувати їх, використовувати засоби колективно-групової творчої роботи з метою асиміляції досвіду своїх колег у напрямку побудови індивідуальної моделі саморозвитку. Домінуючими емоціями виступають радість від усвідомлення рівня досягнутих результатів у прогресивному саморусі як професіонала, задоволення від кожного ефективно здійсненого кроку, що наближає особистість до її ідеалу. Особливо слід наголосити на мотивах самоактуалізації: прагненнях до максимального втілення в життя того найкращого потенціалу, яким володіє людина.

Сформована компетентність саморозвитку суттєво впливає на досягнення високої успішності діяльності педагога, оскільки дозволяє забезпечувати особистості перспективну можливість розв'язання завдань, котрі відзначаються прогресивним ускладненням, закладає платформу для безперервності самотворення інтелектуальних, пізнавальних, творчих можливостей та їх виявлення у різних професійних та соціальних сферах.

Отже, роль системи компетентностей у забезпеченні успішності діяльності вчителя полягає в тому, що в їх контексті передбачається узагальнення й інтеграція методологічних знань студента, формування вмінь опрацьовувати, критично оцінювати й використовувати інформацію з метою ефективного розв'язання професійних задач на основі інноваційності й творчості, виховуються гуманістичні цінності, толерантність, здатність до збагачення культури соціуму й особистісної культури кожного учня.

Перспективи дослідження полягають у розробці новітніх технологій професійної успішності як учителів-практиків, так і студентів – майбутніх педагогів на етапі їхньої підготовки.

Література:

1. Барбіна Є. С. Роль і функції педагогічної майстерності у системі професійної підготовки педагогічних кадрів / Є. С. Барбіна // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2001. - № 1. – С. 26-34.
2. Богуш А. М. Компетентнісний підхід у процесі професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу / А. М. Богуш // Наукові праці. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ». – 2009. – Вип. 5 (155). – Ч. I. – С. 194-200.
3. Буряк В. Навчальна діяльність у комп'ютерному середовищі / В. Буряк // Рідна школа. – 2006. - № 9. – С. 14-17.
4. Зимняя И. А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2005. - № 11. – С. 14-20.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики). Колектив авторів: Бібік Н., Ващенко Л., Локшина О., Овчарук О., Паращенко Л., Пометун О., Савченко О., Трубачева С. / Під заг. ред. О. Овчарук. – К., 2004. – 112 с.
6. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз / Монографія / В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало, С.О.Сисоева, Я.В.Цехмістер, О.В.Чалий / За ред. В.Г.Кременя. – К., 2003. – 853 с.
7. Радул В. Соціальний характер виховання / В. Радул // Шлях освіти. – 2004. - № 3. – С. 6-9.
8. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft). – P. 8.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНА РОБОТА З ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ КОМПЛЕКСУ ДИТЯЧИЙ САДОК – ШКОЛА

УДК: 372.21+372+649.68

Різак Т.М.

Стаття розкриває питання організаційно-методичної роботи з забезпечення наступності у навчально-виховній роботі комплексу «дитячий садок-школа». Автор розкриває питання реалізації наступності у навчанні і вихованні молодого покоління через співпрацю колективу навчального закладу і батьків. Велику увагу надає освітньому середовищу, що включає навчальне, розвивальне середовища, в яких дидактичні ігри відіграють велике дидактичне значення.

Ключові слова: комплекс «дитячий садок-школа», організаційно-методична робота, освітнє середовище.

ОРГАНИЗАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКАЯ РАБОТА ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ КОМПЛЕКСА ДЕТСКИЙ САД – ШКОЛА